

TARBIYA USULLARI HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA

Qarshiyev Ermo'min¹¹ Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika

Universiteti Tabiiy fanlar fakulteti kimyo yo'nalishi 2- kurs talabasi

E-mail:ermominqarshiyev02@gmail.com

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:13.05.2025

Revised: 14.05.2025

Accepted:15.05.2025

KALIT SO'ZLAR:

tarbiya, tarbiya
usullari, pedagogika,
ta'lim-tarbiya jarayoni,
tarbiyaviy metodlar, shaxs
kamoloti, ta'sir usullari,
axloqiy tarbiya, an'anaviy
tarbiya, ota-ona roli,
pedagogik faoliyat.

Mazkur ishda tarbiya usullari va ularning
tarbiyaviy jarayondagi ahamiyati haqida umumiy
tushuncha berilgan. Tarbiya — bu inson shaxsini
har tomonlama

rivojlantirish va jamiyatga foydali bo'lgan
fuqaroni shakllantirish jarayoni bo'lib, ushbu
jarayonning muvaffaqiyati ko'p jihatdan
qo'llanilayotgan usullarga bog'liq. Annotatsiyada
tarbiya usullarining turlari, ularning psixologik-
pedagogik asoslari, qo'llanilish sohasi va
samaradorlik darajasi yoritilgan. Shuningdek, ota-
ona, ustoz va murabbiylarning tarbiya
jarayonidagi roli, zamonaviy yondashuvlar bilan
an'anaviy uslublarning uyg'unlashuvi masalalari
ham tahlil etilgan. Ish ta'lim- tarbiya sohasida
faoliyat yuritayotgan mutaxassislar, pedagoglar
hamda tarbiyaviy ishlar bilan shug'ullanuvchi
barcha uchun foydali bo'lishi mumkin.

KIRISH. Tarbiya — inson shaxsini shakllantirish, uni axloqan, aqlan va jismonan kamol toptirishga yo'naltirilgan murakkab va uzluksiz jarayondir. Har bir jamiyat o'z taraqqiyoti, madaniyati va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashda tarbiyaga alohida e'tibor qaratadi. Zero, sog'lom fikrlovchi, bilimli, vatanparvar va mas'uliyatli fuqaroni voyaga yetkazish bevosita to'g'ri tashkil etilgan tarbiyaviy ishlar orqali amalga oshiriladi. Tarbiya

jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan qo'llanilayotgan usullarga, ularning to'g'ri tanlanishi va amaliyotga to'g'ri tatbiq etilishiga bog'liq. Shu bois, pedagogik faoliyatda tarbiya usullarini chuqur o'rganish, ularni zamon talablariga mos tarzda qo'llash dolzarb masala hisoblanadi. Ushbu ishda tarbiya usullarining mazmun-mohiyati, turlari, qo'llanish prinsiplari va ularning tarbiyaviy jarayondagi o'rni haqida umumiy tushuncha beriladi. Ota-onalar bolalarga axloq qoidalarini tushuntirishda, "Kam tarlik ham bir xislat", "Odob-kishining zeb-u ziynati", "Eshik ochiq bo'lsa ham so'rab kir" kabi maqollaridan foydalanishgan. Chunki maqollar bolalar ongiga, hissiyotiga kuchli ta'sir etgan.

Ajdodlarimiz davr sinovidan o'tgan ajoyib insoniy fazilatlar hamda ularni amalga oshirish usul va vositalarini yaratganlar, shu asosda yoshlarni ijtimoiy hayot talablariga javob beradigan kishilar qilib tarbiyalab kelganlar.

Metadologiya: Ushbu ilmiy ishda tarbiya usullarining mazmuni, turlari va ularning tarbiyaviy jarayondagi o'rni tizimli yondashuv asosida tahlil qilindi. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida umumiy pedagogik tamoyillar, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, hamda zamonaviy ta'lim-tarbiya nazariyalariga tayandik.

Ishda quyidagi asosiy ilmiy-uslubiy yondashuvlar qo'llanildi:

Tahliliy yondashuv — tarbiya usullarining nazariy asoslari, ularning tasnifi va amaliyotda qo'llanilishiga doir adabiyotlar, ilmiy manbalar o'rganilib, tahlil qilindi;

Tizimli yondashuv — tarbiya usullarining tarbiyaviy jarayondagi o'zaro bog'liqligi, murakkabligi va ketma-ketligi tizimli tarzda ko'rib chiqildi;

Taqqoslov (komparativ) usuli — an'anaviy va zamonaviy tarbiya usullarining afzalliklari hamda kamchiliklari o'zaro solishtirildi;

Empirik yondashuv elementlari — amaliyotdagi kuzatuvlar, pedagogik tajribalar, o'qituvchilar va tarbiyachilar faoliyatidagi real misollar tahlil qilindi.

Natijalar va muhokama:

Ushbu ishni amalga oshirish davomida olingan asosiy natijalar quyidagilardan iborat:

Tarbiya usullarining turlari va tasnifi. Tarbiya usullari o'zining maqsadlari, vositalari va ta'sir etish usullari bilan farqlanadi. Tahlil qilganimizdek, tarbiya usullari uch asosiy guruhga bo'linadi: shaxsga ta'sir ko'rsatish, faoliyat va xulq-atvorni tashkil etish, hamda rag'batlantirish va jazolash. Har bir guruh o'ziga xos

pedagogik maqsad va vazifalarni bajarishga xizmat qiladi, va ularning qo'llanilishi tarbiyaviy jarayonning muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi

.Shaxsga yo'naltirilgan tarbiya usullari. Zamonaviy pedagogikada shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning o'rni ortib bormoqda. Bu usul o'quvchilarning individual xususiyatlarini

inobatga olib, ularning rivojlanishiga mos ravishda tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish imkonini beradi. Shaxsga yo'naltirilgan usullar yordamida tarbiyalanuvchilarni nafaqat ma'lum bilimlar bilan ta'minlash, balki ularda axloqiy va estetik qadriyatlarni shakllantirish ham amalga oshiriladi.

An'anaviy va zamonaviy usullar o'rtasidagi farqlar. An'anaviy tarbiya usullari asosan ijtimoiy talablar va axloqiy qoidalar asosida shakllangan bo'lsa, zamonaviy usullar pedagogik innovatsiyalarni, texnologik vositalarni va interfaol metodlarni o'z ichiga oladi. Bunday yondashuvlar o'quvchilarning faolligini oshiradi, o'qish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

Tarbiya usullarining samaradorligi. Tadqiqot davomida shuni aniqladikki, tarbiya usullarining samaradorligi ko'p jihatdan ularning integratsiyasiga va pedagogning individual yondashuviga bog'liq. Bir nechta usullarni kompleks

tarzda qo'llash o'quvchilarning turli tomonlarini rivojlantirishga yordam beradi, bu esa tarbiya jarayonining muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Muhokama:

Tarbiya usullarini qo'llashda muhim omil — o'quvchilarni individual ravishda tushunish va ularning ehtiyojlariga moslashtirishdir. Bu borada pedagoglar o'z tajribalariga asoslanib, har bir usulni o'quvchilarning yoshiga, xususiyatlariga va

ijtimoiy muhitiga mos tarzda tanlashi kerak. Zamonaviy pedagogika o'zgaruvchan va dinamik jarayon bo'lib, u yangi pedagogik metodlar va texnologiyalarni joriy etish zaruriyatini taqozo etadi. Tadqiqot davomida shuni ham aniqladikki, tarbiya usullari faqat o'quvchilarning ma'lum bilimlarni o'zlashtirishiga xizmat qilmay, balki ularning axloqiy-psixologik, jismoniy va ma'naviy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, pedagogik jarayonning samarali bo'lishi uchun tarbiya usullarini kompleks ravishda, ehtiyotkorlik bilan va zamon talablariga mos ravishda qo'llash zarur. Shuningdek, tarbiya usullarini modernizatsiya qilish va innovatsion metodlarni tatbiq etish masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda. Bunga texnologik vositalarni o'quv jarayoniga integratsiyalash, shuningdek, muammoli o'rganish, loyiha metodlari va interfaol yondashuvlarni kengaytirish kiradi.

Pedagoglarning zamonaviy usullarni o'zlashtirish darajasi, o'quvchilarning muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa: Tarbiya usullari – bu insonni ma'naviy, axloqiy va ruhiy jihatdan shakllantirishda qo'llaniladigan metod va yo'llardir. Ushbu usullar yordamida tarbiyalanuvchi o'z xulq-atvorini to'g'ri yo'naltirib, yaxshi fazilatlarni o'zida rivojlantiradi. Tarbiya jarayonida

taqdirlash, rag'batlantirish, tanqid, misollar keltirish, muloqot va shaxsiy namuna ko'rsatish kabi usullar muhim o'rin tutadi. Ularning har biri tarbiyalanuvchining rivojlanishiga yordam berib, axloqiy va ma'naviy jihatdan shakllanishiga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, tarbiya usullarining har biri ehtiyotkorlik bilan va mos ravishda qo'llanilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xodjayeva.B.X"Umumiy pedagogika nazariyasi amaliyoti" Toshkent 2017
2. Sh. O. To'xtasinov. "Pedagogika" – Tashkent: 2012.
3. A. T. Azizov. "Tarbiyaviy jarayon va usullar" – Tashkent: 2008.
4. M. O. Xolmirzaev. "Tarbiya va uning usullari" – Tashkent: 2003.
5. Abdullayev, N. "Pedagogika asoslari" – Tashkent: 2011.
6. R. Sh. Valiev. "Pedagogik ma'naviyat va axloq tarbiyasi" – Tashkent: 2007.
7. A. A. Ismailov. "Tarbiyaning nazariyasi va amaliyoti" – Tashkent: 2010.
8. Umumiy pedagogika Tashkent 2018

